

PUHEEN- JA KIELENTUTKIMUKSEN KENTÄLTÄ

Koonnut Lea Nieminen

Kielen oppimisen monet näkökulmat

Kielen oppiminen on moniulotteinen prosessi, jonka eri puolia tutkimuksella on pyritty ja pyritään edelleen valottamaan. Kielen oppiminen tai omaksuminen ei tapahdu umpiossa vaan erilaisissa konteksteissa, toisinaan tiedostaen mutta usein myös täysin tiedostamatta, eri ikäkausina, erilaisissa elämäntilanteissa ja erilaisista lähtökohdista käsin. Oppimisen kohde vaihtelee: se voi olla ensikieli, toinen tai vieras kieli; samanaikaisesti voi oppia ja omaksua useaa kieltä. Siksi kielenoppimiseen yhteydessä olevia ja vaikuttavia tekijöitä on tarpeen tarkastella erilaisten tutkimuksellisten lähestymistapojen kautta – ja avoimin mielin.

Meillä on yhteneväinen käsitys siitä, että niin kielen oppimisessa kuin sen käytössäkin aivotoiminnalla on merkittävä osuus. Tieteellinen tieto aivojen roolista on kuitenkin vasta rakentumassa, vaikka esimerkiksi Wernicken, Brocan tai Lurian tutkimuksista on jo vierähtänyt melkoinen tovi aikaa. Samalla tutkimusmetodiikan kehitys on avannut mahdollisuudet vahvistaa ja tarkentaa tai vastaavasti kumota aiempia tutkimukseen tai arkijärkeen perustuneita käsityksiämme kieleen liittyvästä aivotoiminnasta.

Psykologian alaan kuuluvassa väitöstutkimuksessaan Lilli Kimppa selvitti sitä, mitä aivoissa tapahtuu, kun tunnistamme tai opimme uusia sanoja. Hän mittasi sekä lasten että aikuisten tapahtumasideonniaisista jännitevasteita (*event related potentials*, ERP) ja havaitsi, että tutut sanat saavat aikaan suuremman jännitevasteen kuin harvinaisemmat sanat tai epäsanat. Kun koehenkilöt altistuiivat toistuvasti aivan uusille äidinkielisille sanoille, altistus sai aikaan nopean aivovasteen vahvistumisen, minkä Kimppa tulkitsee osoitukseksi oppimisesta. Aivovaste vahvistui riippumatta siitä, opeteltiinko sanoja tietoisesti vai ei, mikä viittaisi siihen, että äidinkielen sanoja opitaan automaattisesti. Tutkimuksessa mukana olleilla lukihäiriölapsilla aivovaste ei sanojen toistosta huolimatta kasvanut, mikä kielii puutteista sanojen oppimisessa.

Kimppa havaitsi myös, että aiemmilla vieraan kielen opinnoilla oli yhteys vierasperäisten sanojen oppimiseen: uusien vierasperäisten sanojen aikaansaamat aivovasteet vahvistuivat parhaiten niillä, jotka olivat jo ehtineet opetella useita kieliä ja olivat aloittaneet kieliopinnot mahdollisimman varhain. Kimpan tulosten valossa näyttää siltä, että uusien sanojen neuraalisten muistijälkien syntymiselle ja vahvuudelle on olennaista juuri toistuva altistuminen näille sanoille. Tulokset antavat tukea myös uudelle opetussuunnitelmalle, joka mahdollistaa vieraan kielen opintojen alkamisen entistä varhaisemmin alakoulussa.

Lukutaidon saavuttaminen merkitsee isoa edistysaskelta äidinkielen oppijalle, sillä se mahdollistaa pääsyn aivan uusiin kielellisiin maailmoihin. Kaikilla lukemaan oppiminen ei suju yhtä vaivattomasti, ja siksi onkin tärkeää etsiä keinoja, joilla lukutaidon alkuaskeleita voitaisiin tarpeen tullen helpottaa. Päivi Ruotsalainen tarkasteli kasvatustieteen alaan kuuluvassa väitöskirjassaan lukemaan oppimista motorisen oppimisen ja kehityksen viitekehyksestä käsin. Ruotsalainen seurasi tutkimuksessaan 68:a ensimmäisen luokan oppilasta. Heistä 36 kuului interventoryhmään, joka osallistui liikunnalliseen harjoitusohjelmaan. Sekä interventio- että kontrolliryhmän (N = 32) lasten edistymistä mitattiin teknisessä lukutaidossa ja lukusujuvuudessa sekä erilaisissa motorisissa taidoissa. Lisäksi kerättiin opettajilta tietoa koulussa tehdyistä liikunnallisista harjoituksista ja vanhemmilta tietoja lasten liikuntaharrastuksista vapaa-ajalla.

Ruotsalaisen monimenetelmäisen tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että liikunta vaikuttaa myönteisesti motoristen taitojen kehittymiseen mutta myös lukutaidon kehittymiseen ja että erityisesti pojat näyttävät hyötyvän tästä. Saadut tulokset voivat avata ovia uudelleenlaisille toiminnallisille oppimistuokioille.

Myös Jenni Alisaari selvitti tutkimuksessaan toiminnallisuuden ja kielen oppimisen yhteyttä. Hän tutki, minkälainen yhteys laulamisella opetus- ja oppimismenetelmänä on toisen kielen kirjoittamisen sujuvuuteen. Alisaaren tutkimuksessa kirjoittamisen sujuvuus kehittyi eniten niissä opetusryhmissä, joissa laulettiin lauluja. Sujuvuutta mitattiin mm. tekstien sanojen kokonaismäärällä. Vertailukohtana olivat ryhmät, joissa lauluja kuunneltiin tai laulujen sanoja lausuttiin rytmikkäästi. Opiskelijat itse pitivät laulamisesta opetusmenetelmänä. Kaikkein eniten siitä hyötyivät ne opiskelijat, joille puhuminen ja kuunteleminen olivat mieluisia tapoja oppia kieltä.

Opettajatkin pitivät laulujen käyttöä opetuksessa myönteisenä, olipa kyseessä laulaminen, laulujen kuuntelu tai laulunsanojen rytmikäs lausuminen. Eniten opettajat katsoivat niiden olevan hyödyksi ääntämisen opetuksessa sekä uusien aiheiden esittelyssä oppitunnilla. Alisaari katsoo laulamisen tehokkuuden opetusmenetelmänä perustuvan siihen, että siinä kielenpiirteiden opetukseen yhdistyy myös oppijan kokonaisvaltaisempi huomioiminen.

Tutkimus on viime vuosina laajentanut näkemyksiämme ja näkökulmiamme kielenopetukseen ja -oppimiseen. Tästä ovat osoituksena myös edellä esille otetut kolme tuoretta väitöstutkimusta. Hillka Koivistoinen tarkastelee omassa tutkimuksessaan juuri opetus- ja oppimisenäkemyksen muuttumista. Hänen työnsä keskiössä on vieraan kielen oppiminen osana arkea, luokkahuoneen ulkopuolella, tarkemmin rajaamattomassa arkiympäristössä keskellä erilaisia kielitarjoumia. Tutkimushenkilöiksi valikoitui kaksi 12-vuotiaasta suomalaista englanninoppijaa, joiden toimintatavat kielenoppimisessa erosivat toisistaan ja tarjosivat siten erilaiset näkökulmat prosessiin.

Koivistoinen tutkimuksessa kielen oppiminen on monimutkainen, ajoittain jopa kaoottinen prosessi. Hän tarkastelee sitä opettajan havaintojen, kotiympäristön oppimista tukevan toiminnan, opettajan, vanhempien ja oppilaan välisen keskustelun sekä kielten opettajaopiskelijoiden suunnitteleman projektityön kautta. Koivistoinen käyttämä neksusanalyysi tuo esiin eri toimijoiden käsitykset oppimisprosessista ja miten ne nivoutuvat kunkin toimijan omaan kielenoppijahistoriaan ja muilta omaksuttuihin käsityksiin ja uskomuksiin. Analyysin pohjalta Koivistoinen toteaa, että käsitykset oppimisprosessista muuttuvat hyvin hitaasti tämän päivän arkitodellisuutta vastaaviksi. Tässä muutostapahtumassa suuri vastuu lankeaa niin vieraan kielen opettajille kuin opettajia kouluttavillekin tahoille.

Alisaari, J. (2016). *Songs and poems in the second language classroom. The hidden potential of singing for developing writing fluency*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis B 426. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6673-8>

Kimppa, L. (2017). *Rapid formation and activation of lexical memory traces in human neocortex*. Department of Psychology and Logopedics, Faculty of Medicine, University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3069-3>.

Koivistoinen, H. (2016). *Changing understandings of language learning and teaching: The perspectives of pupils, parents and future language teachers*. Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora 147. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526214122>

Ruotsalainen, P. (2017). *Interventiotutkimus oppilaiden motoristen taitojen ja lukutaidon kehittymisestä sekä niiden välisistä yhteyksistä ensimmäisen kouluvuoden aikana*. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 98. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2396-7>